

Ministry of Education and Science of Ukraine
Sumy State University (Ukraine)
The College of New Jersey (USA)
Camarines Sur Polytechnic Colleges (Philippines)
European Danube Academy (Germany)
University of Kragujevac (Serbia)

Proceedings

STRATEGIC INNOVATIONS OF SOCIAL COMMUNICATIONS AND FOREIGN PHILOLOGY IN CRISIS TIMES

I International Scientific and Practical Conference

1 June 2024

Sumy State University, Ukraine

Sumy 2024

**Ministry of Education and Science of Ukraine
Sumy State University (Ukraine)
The College of New Jersey (USA)
Camarines Sur Polytechnic Colleges (Philippines)
European Danube Academy (Germany)
University of Kragujevac (Serbia)**

Proceedings

**STRATEGIC INNOVATIONS OF SOCIAL COMMUNICATIONS AND
FOREIGN PHILOLOGY IN CRISIS TIMES**

I International Scientific and Practical Conference

1 June 2024
Sumy State University, Ukraine

Sumy 2024

UDC: 81'25'42:316.7(063)(0.034)

S88 Strategic Innovations of Social Communications and Foreign Philology in Crisis Times: collection of scientific paper of the I International Scientific and Practical Conference (1 June 2024) / responsible editor Nabok M., responsible designer Sadivnycha M. Sumy: Sumy State University, 2024. 351 p.

The collection includes scientific materials devoted to current problems in the field of distance teaching and learning in the era of digital technologies, in particular in language pedagogy, media innovations, modern translation, ethnolinguistics, stylistics, methods and methodologies of modern linguistic and literary disciplines. The composition of the collection is scientific research on the preservation of national identity and cultural heritage, intercultural communications, psychological theory and practice, sociological research.

For teachers of higher education institutions, graduate students, students, teachers of secondary schools, gymnasiums, lyceums and colleges, all those interested in socio-humanitarian issues.

The materials are printed in the author's editorial

Sumy State University, 2024

української мови, у яких порушував актуальні для нашого часу мовні питання.

Список використаний джерел:

Бортняк, А. (1994). Ну щоб, здавалося, слова...: Бесіди про культуру української мови. Київ : Український письменник.

Заря, Л. (уклад.). (2008). «Просіваю мову, як зернини...»: до 70-річчя від дня народження А. А. Бортняка, українського поета і публіциста: бібліографічний список. Вступне слово А. Подолінного. <https://library.vn.ua/e-library/katalog/prosivayu-movu-yak-zernini>

Глуховцева І.Я.

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3265-4733>

кандидат філологічних наук

доцент кафедри журналістики та українознавчих студій

Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля

м. Київ, Україна

МОВА – НЕ НАРОД, А НАЦІЯ Й ДЕРЖАВА (ДМИТРО ПАВЛИЧКО ПРО МОВУ)

Скупі слова з біографії Дмитра Павличка про те, що він – *український поет, перекладач, літературний критик, публіцист, шістдесятник, громадсько-політичний діяч*, Герой України (2004), не здатні вмістити й передати всієї багатогранності професійної, громадської і політичної діяльності цієї людини-епохи, як називали поета його соратники й послідовники. І навіть відомості про конкретний внесок Дмитра Павличка в розбудову зовнішньої і внутрішньої політики України (один з організаторів Народного руху України, Демократичної партії України, перший голова Товариства української мови імені Шевченка, один з авторів Декларації про державний суверенітет України та ін., перекладач творів на українську з англійської, іспанської, італійської, французької, португальської, їдиш та багатьох слов'янських мов) не здатні вповні показати ентузіазм майстра слова в боротьбі за право мати свою самостійну державу, бути

господарем у ній, розвивати свою мову, адже «мова..., – за його глибоким переконанням, – це нація і держава». У віршах про мову, а їх у поета більше сімдесяти, Д. Павличко порушує цілу низку важливих і актуальних питань функціонування української мови як мови титульної нації в Україні.

Наголошуючи на мислеоформлюючій функції мови, «**бо мова – то не звук, а думка боготворна**, // *Зерно, що хліб дає й життя снагу святу*», поет усвідомлює, що, ігноруючи українську мову, ненависники мріють «*обернути в спуз духовну повноту*» (ПД, с. 56), тобто перетворити духовну культуру українців на попіл (див.: *спуз* ‘попіл’, *спузар* ‘пастух, в обов’язки якого входить підтримувати вогонь, заготовляти дрова, носити воду’ (СУМ, т. 9, с. 611)).

Д. Павличко вважає мову ідентифікатором держави, у якій проживає нація на своїй землі, багатій на землеробські традиції та мовні й культурні здобутки: «*Все пам’ятає нація здорова, // І тями в неї ти не відбереш! // Держава – територія і мова, // Земля і слово – те одне і те ж!*». Поет бачить свій народ багатомовним, бо це збагачує націю, але й застерігає, що без самобутньої мови нація загине: «*Як світ, багатомовним будь, народе, // Та рідне слово бережи, як твердь // Своєї невмирущості й свободи, – // Бо другу мову приймеш ти, як смерть!*» (ПД, с. 75); «*Молиться Оранта, ставши на коліна, // Повторяймо, браття, стоячи навкруг: // Мова – то свобода, мова – то Вкраїна, // Мова – то держава, то безсмертя дух!*» (ПД, с. 80). Народ здатен розвивати свій потенціал лише тоді, коли він має високорозвинену рідну мову: «*Без мови ти – ніхто, // А з мовою – титан, // Титан, неподоланий // В боротьбі*» (ПД, с. 101); «*В нас мова, наче скарб, мов ланцюжок на шиї, // Хто може зняти з нас ту найдорожчу річ?*» (ПД, с. 123).

У вірші про мову поет уводить чимало відомих лінгвістичних понять, сутність яких розкриває завдяки зображенню образної картини життя українського народу в різні історичні періоди, створенню окремих сюжетів. Це передусім поняття *рідна мова*, над яким письменник роздумує у вірші «*Ти зрікся мови рідної*»: «*Ти зрікся мови рідної. // Твоя земля родити перестане, // Зелена гілка в лузі на вербі // Від доторку твого зів’яне! // Ти зрікся мови рідної. Заріс //*

*Твій шлях і зник у безіменнім зіллі... // Не маєш ти на похороні сліз, // Не маєш пісні на весіллі! // Ти зрікся мови рідної. Твій дух // На милицях жадає танцювати. // Від ласк твоїх закаменіє друг // І посивіє рідна мати. // Ти зрікся рідної мови. Віки // Ти йтимеш, як сльота осіння. // Від погляду твого серця й зірки // Обернуться в сліпе каміння. // Ти зрікся мови рідної. Ганьба // Тебе зустріне на шляху вузькому... // Впаде на тебе, наче сніг, журба – // Її не понесеши нікому! // Ти зрікся мови рідної. Нема // Тепер у тебе роду, ні народу. // Чужинця шани ждатимеш дарма – // В твій слід він кине сміх-погорду! // Ти зрікся – мови рідної...» (ПД, с. 12). У тексті прикметник *рідний* стає опозитом до означення *чужий*, хоча останнє вербального вираження не має, а проступає лише в однокореневому слові *чужинець*. Але з контексту розуміємо, що для людини, яка зреклася рідної мови, усе рідне стає чужим.*

Рідну мову Д. Павличко бачить у державних клопотах, вона у віршах поета постає маяком, книгою правди. Відсутність рідної мови означає занепад рідної пісні і культури. Щоб застерегти суспільство від цього, поет створює строфи-заклики, форма і зміст яких традиційна – уживання звертання, форм дієслів наказового способу, створення метафоричних образів, використання антонімічних протиставлень, лексичних опозицій, зокрема, *рідна мова*: *хахляцький брудний суржик*: «**Мово рідна**, радосте й тривого, // Піднімайсь, як сонце, понад мряч // Суржика хахляцького, брудного! // Смійся! Будь печальна, та не плач» (ПД, с. 78). Звертають на себе увагу строфи, у яких висловлено віру в подальшому розвитку рідної мови: «*Я вірю в Україну, в рідну мову, // Що в кігтях двоголового орла // Вмирала й воскресала знову і знову, // І в муках нашу душу зберегла*» (ПД, с. 84).

Поняття *українська мова* нерідко у віршах асоціюється з словосполученням *материнська мова*: «*Навіщо вам державні атрибути, // Тризуби й синьо-жовті прапори, // Як мови материнської не чути // У ваших душах: не „поглянь” – „смотри”*» (ПД, с. 50)». Як окремий художній прийом і образний засіб, Д. Павличко у віршах нерідко використовує звертання до Бога: «*Боже, порятуй нас, поверни нам знову // Материнську мову, єдності можуть, //*

А як ні, то кинь нас, як стару підкову // У вогонь в тій кузні, де мечі кують» (ПД, с. 82).

Поширеними є сполучення *наша мова, моя мова, своя мова*, які надають тексту ситуативно зумовлених смислів. Скажімо, поняття *наша мова* виступає синонімом до словосполучення *українська мова*, у тексті воно актуалізує сему 'мова, спільна для всіх українців', 'мова, що має багаті літературні традиції, започатковані Т. Шевченком і продовжені Лесею Українкою та Іваном Франком': *«Жити буде наша мова, // Зоряниця Кобзаря, // Зірка Лесина й Франкова, // Рильського ясна зоря!»* (ПД, с. 35). В іншому тексті поет, уживаючи метафору *не змовкає кров предків*, підкреслює, що українська мова має давню історію, славні сталі традиції: *«Ні, ми не двомовні люди-недоріки, // Ми – із цього світу, знаєм сотні мов. // Але наша мова, дана нам навіки, // То – земля, де предків не змовкає кров»* (ПД, с. 81).

Словосполучення *моя мова* інтимізує зміст висловлювання, робить його більш переконливим, чуттєвим: *«Моя мова там, а не в дисплеї, // Не в комп'ютері і не в TV, // А в плодючості землі моєї, // В кожній мною названій траві...»* (ПД, с. 68); *«Все можете. Доба казкова. // Та все ж я знаю, лікарі, // Що мусить бути моя мова, // Моя душа десь там, внутрі»* (ПД, с. 69).

Поєднання займенника *своя* з іменником *мова* створене для підкреслення окремішності української мови, наголошуванні на тому, що українська мова, як і всі, має свої неповторні риси. Тому займенник *свій* стає опозитом до *ваш*, а сама опозиція стає основою для протиставлення: *«Я не ваш, не ваш, панове, // Не до вас я чарку п'ю! // За життя своєї мови // Власним словом постою»* (ПД, с. 34); *«А ким ти будеш, скинувши кайдани // Своєї мови, пісні і землі? // Чужий народ твоїм для тебе стане, // І житимеш ти в іншій кабалі»* (ПД, с. 42); *«Вертайтесь до своєї мови, // Мої засліплені братове!»* (ПД, с. 44).

У вірші «Якби я втратив очі, Україно» створено поетичний образ милозвучної й красивої української мови, яку може пізнати навіть сліпа людина, бо вона здатна почути «сяйво» українських слів. Значно гірше, на думку автора поезії, бути глухим, бо така людина не зможе почути материнської мови, що

рівнозначне смерті: «У глибині моїх темнот і снів // Твоя лунала б мова солов'їно, // Твій світ, що ти дала мені у віно, // Від сяйва слова знову б заяснів» (ПД, с. 28).

Текстотворчу функцію виконують словосполучення *Шевченкова мова, правдива мова, пресвята мова*. Перше з них ужите у вірші «Вечір Максима Рильського у Варшаві», який написано і прочитано Богданові Рильському у Варшаві після майже безлюдного заходу у Спілці письменників Польщі. Малу кількість охочих послухати вірші М. Рильського й віддати шану письменникові автор розглядає як зневагу до української мови, якою творив Шевченко: «Як мало вас прийшло! Агей, панове, // Чи це ліниство, чи стара пиха, // Зневага до Шевченкової мови, // Чи це епоха темна і глуха?» (ПД, с. 22).

У поезії Д. Павличка «Цитата з твору Павла Тичини» йдеться про архівний рукопис вірша класика української літератури, який потім став знаний як автор твору «Партія веде». «Помоліться, праві й ліві, Хай рукопис цей не згине», – захоплено вигукує Дмитро Васильович, адже у первісному варіанті вірша поет-пророк (П. Тичина) говорить про московських блазнів, котрих називає хохлами, бо вони ладні закопати все українське, якби лише догодити московитам. Автор вірша називає «барда української революції» великим генієм, він пише цю поезію для того, щоб відкрити правду про П. Тичину і повідомити, який вірш задумав пророк: «Без патріотичних казань // Вибухла **правдива мова**: // «Всіх хахлів до 'дної ями // Холуїв за холуями // Будем, будем бить!» Так писав, а я цитую // Тую мову **пресвяту**, // Що в руці горить!» (ПД, с. 111). Саме ці слова П. Тичини Д. Павличко називає *пресвятою правдивою мовою*.

У вірш «Чия це проповідна мова?», присвячений Анатолієві Мокренкові, Д. Павличко влітає кимось сказані заспокійливі слова, у яких їхній автор намагається довести, що не варто витратити так багато зусиль на боротьбу за процвітання української мови, адже «Що має згинуті, загине, // Що має жити, буде жити!». Проте видно, що Дмитро Васильович не погоджується з такою філософією громадянської позиції. Тому перша строфа вірша звучить іронічно саме завдяки словосполученню *проповідна мова*: «Чия це **проповідна мова** //

*Вчувається мені під ніч, // Коли безмежність лазурова // Очима багатьох сторіч
// На мене дивиться, неначе // Мене згори хтось пізнає, // І, слово мудре, вічне,
зряче // Заселює в єство моє?»* (ПД, с. 112).

Ліричний герой вірша «У дитячому серці жила Україна» переповідає історію багатьох справжніх патріотів України, відданих українській мові і культурі (як і сам поет), яких хотіла зламати система, хоч вони не бажали зрікатися ні мови, ні пісні. Поширюване на той час поняття про українську мову як про *мужицьку*, селянську виявилось пропагандистським засобом боротьби за розширення інформаційного простору російської мови. Поет майстерно вводить у свою оповідь антонімічні перифрази: з одного боку, українська мова для більшості українців – це *материнські веселі й журливі пісні*, а з іншого, для українофобів – це *мужицька мова*: «*У дитячому серці жила Україна – // Материнські веселі й журливі пісні, // Та за мову мужицьку не раз на коліна // Довелося у школі ставати мені*» (ПД, с. 8).

Об'єктом опису вірша «Між горами в долинах – білі юрти» стала звичаєвість монголів, за якою цей кочовий народ зберігає вірність своїм традиціям, мові: «*Якби сказав їм Бог: – беріть пів світу, // Я вам Європу й Азію даю, // А ви мені віддайте дзвінковиту, // Пісенну мову прадідну свою, – Вони сказали б: „Схаменися, Боже, // Не треба нам ні Азій, ні Європ” // Де інструмент, що передати може // Дощу шептання й туменів галоп?»* (ПД, с. 40).

Отже, у поезіях Д. Павличка про мову розглянуто чимало питань функціонування української мови в Україні. Для цього він в образній формі розтлумачує поняття *мова*, оперує словосполученнями *рідна мова, українська мова, наша мова, моя мова, своя мова, материнська мова, солов'їна мова, Шевченкова мова, правдива мова, пресвята мова, проповідна мова, пісенна прадідна мова* та ін. Кожне словосполучення, ужите письменником, має свою внутрішню форму, створювану й наповнену автором або окремим сюжетним описом, його контекстним використанням, що стає ґрунтом для формування внутрішньої форми поетичного тексту. Майстерність Д. Павличка як поета вбачаємо у створенні оригінальних опозицій, що нерідко стають основою

протиставлень чи зіставлень, ядром метафоричних образів.

Список використаних джерел:

ПД – Павличко, Д. (2019). Мова: поезії. Київ: Ярославів Вал.

СУМ – Словник української мови, (1978). Т. 9. Київ: Наукова думка.